

А.С. Міносян, канд. іст. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

Л.В. Хист, студ. (*ХДУХТ, Харків*)

УКРАЇНЬСКА ДЕРЖАВНІСТЬ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

На початку ХХ століття питання державності була одним із пріоритетних у програмах політичних партій і рухів України. Основною програмною засадою Української партії соціалістів-федералістів, наприклад, залишалася вимога широкої національно-територіальної автономії України у складі Росії. Українська партія соціалістів-революціонерів (лідери М. Грушевський, П. Христюк, Л. Ковальов та інші) виступала за екстериторіальну автономію України у складі Росії. Українська соціал-демократична партія) дотримувалася програмної тези про необхідність автономії України з окремою державною інституцією «Сеймом».

Гостріше ставились питання у програмах Української народної партії (УПН) та Української партії самостійників – соціалістів (лідери М. Міхновський, І. Луценко, О. Степаненко та інші). Своїм завданням вони бачили створення самостійної і суверенної Соборної України. Схожих позицій дотримувалась і Українська демократична хліборобська партія (УДХП).

Спалах національного життя був пов'язаний також із виникненням «Просвіти», появою українських часописів тощо. У Державній Думі була організована «Українська громада» (44 депутати). Діяльність політичних партій і рухів справляла великий вплив на відродження національної самосвідомості, розвиток ідеї української державності. Тому заснування Центральної Ради стало, з одного боку, підсумковим етапом українського національно-визвольного руху, а з іншого – започаткувало новий надзвичайно бурхливий і суперечливий період.

Основною метою Центральної Ради було досягнення широкої національно – територіальної автономії України у складі демократичної федеративної республіки Росії. 19 квітня 1917 р. у Києві відкрився Український національний конгрес, який обрав 150 представників до Центральної Ради та затвердив М. Грушевського на посаді президента. 10 червня Українська Центральна Рада видала свій Перший Універсал до українського народу, сповіщаючи його, що від тепер вона сама творитиме нове життя на Україні.

Універсал мав велике значення як один з перших значних кроків до відновлення української державності. Оголошенням Універсалу центральна Рада брала на себе державні функції, зафіксувала цим статус України як незалежної держави. Був

створений також окремий виконавчий державний орган, названий Генеральним секретаріатом, головою якого став В. Винниченко.

II Універсал закріпив статус Генерального секретаріату як крайового органу виконавчої влади, хоча водночас у документі йшлося про фактичну відмову від утілення в життя ідеї автономної України.

III Універсал, який проголосив створення УНР, завершив початковий етап формування української державності. Доля республіки, її громадян віднині залежали від спроможності керівництва вивести економіку з глибокої кризи, розподілити конфісковані землі серед селян, проводити активну зовнішню політику, укласти мир на фронтах, а також досягти угоди хз цих та інших питань, як з національними меншостями на Україні, так і з урядами районів колишньої Російської імперії.

Наступні події показали, що розв'язати ці проблеми керівникам УНР не вдалося.

Слід пам'ятати, що перемога у жовтні 1917 р. більшовиків була величезною погрозою молодій Українській державі. Сталося так, що поруч з демократичною, зорієнтованою на національну незалежність Україною виникла тоталітарна, побудована на касуванні всякої приватної власності і встановленні диктатури пролетаріату Росії. Лідер київських більшовиків Г. П'ятоков, звинувачуючи Раду в українському шовінізмі, заявляв: «підтримувати українців нам не доводиться, бо для пролетаріату цей рух некорисний».

Загроза більшовицької окупації та необхідність незалежницького статусу на переговорах у Бресті зумовили прийняття IV Універсалу. Саме він 22 січня 1918 р. проголосив самостійність і незалежність України, став законодавчою основою нової держави. Проте розпочата війна з більшовиками, відсутність головних опор державності – боєздатної армії та адміністративного апарату, безмежна віра у соціалізм ігнорування церкви та ін. мали призвести до неминучої поразки. Останньою надією була чужоземна допомога (за Брест – Литовською угодою Україну було поділено на Німецьку та Австрійську сфери впливу з в веденням на її територію армії, яка налічувала понад 450 тис. чоловік).

Та неспроможність правити самостійно призвела до заміни Центральної Ради консервативним українським урядом на чолі з гетьманом Скоропадським. Як писав М. Грушевський, «німецький штик рив справу». Та, мабуть, ініціатива створення гетьманської держави належала скоріше широким верствам населення України, яким вже набридли революція й хаос.